

## ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ЛІЗИНГУ

*В статье рассматриваются основные подходы к определению сущности лизинга, анализируются его сходства и отличия с другими экономическими отношениями, обосновывается его уникальность как самостоятельной экономической категории.*

*The article covers main approaches in defining nature of leasing, analyses its similarities and difficulties in comparison with other economic relations. Its uniqueness as a separate economic category — is substantiated as well.*

**Ключові слова:** лізинг, фінансовий лізинг, орендні відносини, кредит, інвестиції, лізингодавець, лізингоодержувач.

Відносно сутності лізингу не існує єдиної думки. Його зміст та роль в економічній теорії трактуються по-різному. Одні розглядають лізинг як форму кредитування, другі ототожнюють його з довгостроковою орендою, що зводиться, по суті, до відносин найму, треті вважають лізинг прихованим способом купівлі-продажу засобів виробництва, четверті інтерпретують його як дії з управління чужим майном за дорученням.

Прийнято вважати, що розуміння лізингових відносин як таких бере початок ще від класичних принципів Римського права про розмежування відносин власності на майно та права користуватись ним. Але спробуємо розібратися, що саме розуміється під терміном «лізинг» сьогодні.

Проблемним питанням у визначенні поняття лізингу є те, що у більшості сучасних робіт з лізингу припускається вибір одного з відомих підходів у використанні терміну «лізинг». З причини різних тлумачень терміну «лізинг» існують значні відмінності в описанні лізингу як економічних відносин, і складається враження про велику кількість форм одного і того ж по суті явища.

Як фінансова операція, лізинг виник як і інші фінансові інновації у новий або новітній період історії. Деякі дані свідчать, що це відбулося в кінці XIX, а деякі — в середині XX ст. Навряд чи можна назвати точнішу дату першої лізингової операції, але у результаті бізнесової практики з'явилося нове, поняття «leasing», що відрізняло лізингові операції від оренди у загальному розумінні (англ. lease). Точного перекладу англійського слова leasing

немає, а українське «лізинг», скоріше є буквальною звуковою копією англійського поняття. Зміст же англійського слова *leasing* можна передати словосполученнями — орендна форма, у вигляді оренди, оренда-купівля, кредит-оренда, фінансова оренда тощо. Дійсно, лізинг тісно пов'язаний з орендою, але чи можна ототожнювати ці поняття?

Думка сучасних західних юристів зводиться до того, що так званий лізинг (точніше фінансова оренда, бо «лізинг» не є перекладом відповідного англійського слова, що означає оренду) є різновидом інституту оренди, що ускладнений додатковим елементом — особою продавця орендованого майна.

Широко розповсюджена й інша думка, за якою термін «лізинг» трактується ширше за поняття «фінансова оренда». Таке судження зумовлене зміщенням значення слова *leasing* до значення слова *lease*, що перекладається як оренда. Тоді виходить, що під терміном «лізинг» може прийматися не тільки фінансова оренда, а й інші орендні відносини. Лізингові відносини, таким чином, не зводяться до відносин фінансової оренди. Така точка зору зводиться до того, що лізингом можна вважати прокат, наймання за контрактом, оренду з викупом і ін. Більш детально торкнемося цього питання далі.

У діловому ж обороті лізинг має ширшу, складну, багатогранну основу, містить у собі одночасно значні властивості кредитних і інвестиційних відносин, відносин оренди і купівлі-продажу, які тісно взаємодіють між собою, створюючи нову організаційно-правову форму бізнесу.

Якщо спиратися на те, що лізинг є лише однією з форм орендних відносин, то логічно й розглянути його особливості як форми оренди. Найпростіше було б навести визначення лізингу, але, як відомо, у економічній літературі немає єдиного загальновизнаного його визначення.

За визначенням Європейської асоціації «ЄВРОЛІЗИНГ», лізингом є договір оренди заводу, промислових товарів, обладнання, нерухомості для використання них у виробничих цілях орендаром, у той час як товари купуються орендодавцем і він зберігає за собою право власності на них.

Закон України «Про лізинг» [1] дає таке визначення (Ст. 1, п. 1): лізинг — це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погоджен-

ням з лізингоодержувачем у відповідного продавця майна, за умови сплати лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

«... лізинг являє собою складну торговельно-фінансово-посередницьку операцію, одну з форм оренди машин і обладнання, один з способів фінансування інвестицій і активізації збуту, що будується на збереженні права власності на товари за орендодавцем» — Б. Л. Луців [2].

Лізинг — довгострокова оренда через посередника — Л. В. Богословцева [3].

На думку Д. А. Овчарова, лізинг є угодою між власником майна і орендаром з приводу передачі майна у користування на визначений термін за встановленою рентою, що сплачується щорічно, щоквартально або щомісячно [4].

Існують і інші визначень лізингу, але всі вони є неповними і не враховують всіх форм прояву лізингу. У наведених вище визначеннях присутні як мінімум два аспекти: юридичний і економічний. Юридичне тлумачення суті будь-якої категорії є залежним від особливостей законодавства конкретної держави або території. Тому доцільно глибше дослідити економічну сутність лізингу. Спробуємо вивести економічне визначення лізингу виходячи з відносин, що до нього складаються. Між визначенням лізингу і оренди існують суттєві відмінності, і головна з них у тому, що лізингові відносини виходять за рамки орендних. На нашу думку, більш-менш повно характеризує економічний зміст лізингу наступне визначення Є. Н. Чекмарьової: «Лізинг — це комплекс майнових відносин, що виникають у зв'язку з передачею майна у тимчасове користування. Цей комплекс окрім договору лізингу включає і інші договори, а саме договір позики, договір купівлі-продажу і ін.» [5].

Визначення лізингу як комплексу майнових відносин є базовим. Але наведене визначення не розкриває у повній мірі економічної сутності лізингу. У другій його частині йдеться про наявність інших складових відносин окрім самого договору лізингу, але не всі вони перелічені, і відсутній зв'язок між ними. Певну ясність у це питання вносить конвенція УНІДРУА про міжнародну фінансову оренду [6]. Для описання відносин лізингу у цих документах використовується поняття «угода фінансового лізингу», яка включає наступні характеристики (Р. І, ст. 1, п. 2):

а) орендар визначає обладнання і обирає постачальника, не спираючись у першу чергу на думки орендодавця (тобто на свій власний розсуд);

б) обладнання купується орендодавцем у зв'язку з договором лізингу, що укладений між орендодавцем і орендарем, і постачальник знає про це;

в) періодичні платежі, що підлягають оплаті за договором лізингу, розраховуються з врахуванням всієї або значної частини вартості обладнання.

Закон України «Про фінансовий лізинг» також дуже чітко визначає і регулює питання виконання договорів лізингу [7]. Таким чином, можна зробити висновок, що для лізингу є характерним, по-перше, складне сполучення різних економічних відносин (оренда, позика, купівля-продаж), і, по-друге, логічна послідовність дій, що підпорядковані виконанню певної єдиної мети.

Можна сказати, що економічна сутність лізингу полягає у фінансуванні лізингодавцем господарської діяльності орендаря, при якому останній купує для лізингоодержувача на його прохання необхідне майно, передаючи його у експлуатацію, отримуючи від нього лізингові платежі, і залишаючи за собою право власності на це майно. Передача майна в експлуатацію (оренду) є визначальною у відносинах лізингу, додаткову роль відіграють відносини купівлі-продажу. Відносини купівлі-продажу як передують передачі майна у користування, так можуть бути і завершальними у відносинах лізингу.

Отже, ми з'ясували, що лізинг є комплексом певних майнових відносин. Без сумніву, лізинг тісно пов'язаний з орендними відносинами. Але цього не достатньо для повного визначення його сутності. Глибше дослідити сутність лізингу можна за допомогою виокремлення відмінностей лізингу від інших форм оренди, та проведення чіткої межі між лізингом й іншими, схожими з ним, економічними відносинами.

Як різновид орендних відносин лізинг має наступні особливості:

— предмет лізингу, зазвичай — це машини, обладнання та устаткування, споруди, виробничого призначення (перелік предметів оренди як такої є набагато ширшим, враховуючи майно споживчого характеру);

— термін лізингу; як правило він наближається до терміну повної амортизації предмета лізингу (що не є обов'язковим для оренди в цілому);

— купівля орендодавцем майна, виходячи безпосередньо з потреб орендаря.

Сполучення трьох наведених якостей, що притаманні лізингу, досить чітко відрізняє його від інших форм оренди. Лізинг ви-

значається як оренда майна саме виробничого призначення, яка за терміном наближається до періоду повної амортизації предмета оренди. Враховуючи це, до економічного визначення лізингу можна додати, що лізинг — є комплексом майнових відносин щодо довгострокової оренди майна.

Тепер розглянемо інші аспекти економічного змісту лізингу. Лізингові відносини мають багато спільних рис з кредитними. По суті, лізинг є вкладанням коштів в основний капітал на засадах повернення. Надаючи на певний термін у експлуатацію елементи основного капіталу, власник майна (лізингодавець) у встановлений термін отримує назад частку авансованих коштів у вигляді амортизаційних відрахувань, що входять до складу лізингових платежів. Це відповідає умові повернення кредиту. Крім того, він отримує винагороду у вигляді комісійних, що також входять до складу лізингових платежів, чим забезпечується принцип платності. Як вже зазначалося, будь-яка лізингова угода має свій конкретний термін дії. Таким чином, за своїм змістом лізинг певною мірою відповідає кредитним відносинам.

Якщо розглядати лізинг як передачу майна у тимчасове користування на умовах строковості, повернення і платності, то його можна класифікувати як товарний кредит у основні засоби. З економічної точки зору лізинг можна розглядати, як кредит, що надається лізингодавцем лізингоодержувачу у формі майна. Суб'єктами таких відносин є лізингоодержувач в особі позичальника та лізингодавець в особі кредитора. Об'єктом кредиту є елементи основного капіталу.

Проте існують і суттєві відмінності між лізингом і схожими на нього формами кредитних відносин. За формою організації власності, що позичається, лізинг зовнішньо подібний до комерційного кредиту, але між ними існують принципові відмінності стосовно питання власності на майно (предмет лізингу). При комерційному кредитуванні у користування передаються товари одночасно з передачею права власності на них, тобто, передається споживна вартість товару, оплата якого відстрочена у часі. При лізингу право користування майном відокремлено від права власності на нього. Лізингодавець зберігає за собою право володіння майном, передаючи орендарю право на його використання. За це орендар (лізингоодержувач) виконує погоджені з лізингодавцем лізингові платежі. Після закінчення строку лізингу його об'єкт може бути як переданий у власність лізингоодержувача, так і залишитись у власності лізингодавця.

І комерційному кредиту, і лізингу властивий взаємозв'язок торговельної і кредитної угоди. При комерційному кредитуванні сама угода зумовлена актом купівлі-продажу товару, вона виникає тому, що виникла торговельна угода. За умови лізингу такий тісний взаємозв'язок з купівлею-продажем відсутній.

Комерційний кредит може бути наданий на короткий термін, лізинг же є довгостроковою угодою. Предметом комерційного кредиту можуть виступати будь-які товари (майно), предметом лізингу є елементи основного капіталу.

Крім того, на відміну від комерційного кредиту, кредит, отриманий лізингодавцем на придбання предмету лізингу (кредит на організацію лізингової операції), часто є опосередкованим банківським кредитом.

Як бачимо, абсолютної схожості лізингу хоча б з однією із форм або видів кредиту немає, хоча до складу лізингових відносин безумовно входять відносини кредитні. Вважаємо, до визначення економічної сутності лізингу можна додати, що — це комплекс майнових відносин, основаних на засадах кредиту і довгострокової оренди майна.

Також важливим для розуміння сутності лізингу є відносини купівлі-продажу. Деякі автори вважають, що лізинг далеко не завжди починається з купівлі майна, бо воно вже може бути у власності лізингодавця. На нашу думку, лізинг відрізняється від оренди саме тим, що він ускладнений таким елементом, як особа продавця. Крім того, однією з рис лізингу є купівля майна лізингодавцем необхідного саме лізингоотримувачу. Це підтверджує тісний зв'язок між операцією купівлі-продажу майна і передачею його у тимчасове користування. Попередня купівля предмету лізингу є також важливою у лізингових відносинах.

Але існують і певні відмінності. При операції купівлі-продажу майно купується з метою споживання, або виробничого використання, лізингодавець же придбава його безпосередньо для передачі в оренду. Не можна вважати лізинг і формою купівлі-продажу майна через посередника (лізингодавця). Якщо навіть поділити весь процес на дві окремі операції, то при купівлі через посередника ми маємо дві комерційні операції — між продавцем і посередником і посередником і покупцем. При лізингу — одна операція має комерційний характер, інша (між лізингодавцем і лізингоодержувачем) носить елементи оренди і кредиту. Крім того, перехід права власності на предмет оренди до орендаря у кінці терміну лізингу є частою, але не обов'язковою умовою

лізингу, що відрізняє лізинг від відносин купівлі-продажу, які оформлені з розстрочкою платежу. Як бачимо, лізингові відносини тісно пов'язані з відносинами купівлі-продажу, але, починаючись з них, все ж не є такими. У цьому відмінність лізингу від довгострокової оренди з викупом.

Враховуючи все це, знову доповнимо визначення сутності лізингу. Лізинг — це комплекс майнових прав, що складається з операції купівлі майна з метою передавання його на засадах кредиту і довгострокової оренди.

Розглянемо ще один аспект лізингу — його термін. Очевидним є те, що термін лізингу не може перевищувати нормативного терміну користування лізинговим майном. Але є інші характеристики, що визначають строк лізингу. Так, визначення лізингу як оренди об'єктів основного капіталу, а також як форми довгострокового кредиту, вказують на зовнішню схожість лізингу з інвестиціями. Під інвестиціями прийнято розуміти фінансові операції, що пов'язані з вкладанням грошових коштів у реалізацію певних проєктів, які забезпечують вигоду за період, що перевищує один рік. Таке визначення цілком відповідає довгостроковому кредиту, що має місце при проведенні лізингових операцій. Розрізняють інвестиції у фізичні, грошові та нематеріальні активи. А за допомогою лізингу можна здійснювати інвестиції у фізичні активи. Тому, враховуючи певні схожості лізингу з інвестиціями, лізингові відносини також можна розглядати, як певну форму інвестицій.

Спробуємо ще раз доповнити і розширити економічне визначення лізингу так: лізинг є комплексом майнових відносин, що оснований на кредитно-інвестиційній операції і складаються з купівлі майна і подальшої передачі його у довгострокову оренду. Таке визначення лізингу звичайно не є ідеальним. Але, на нашу думку, наявність чотирьох характеристик не дозволяє широко двозначно тлумачити сутність лізингу. З одного боку, визначення лізингу як кредитно-інвестиційної операції відрізняє його від довгострокової оренди з викупом більш складною організацією руху вартості, з іншого, як єдиному цілому лізингу притаманні такі властивості, які не поєднуються у жодному з його складових.

Можна зробити висновок, що лізинг є певним видом економічної діяльності, що побудовані на відокремленні права власності на майно від права користування ним, і містить у собі елементи кредиту, оренди, інвестицій, а також купівлі-продажу.

## Література

- 1 Закон України «Про лізинг» із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 14.01.99 № 394-XIV.
- 2 Луців Б. Л. Лізинг машин і обладнання в умовах переходу до ринку.
- 3 Богословцева Л. В. Финансовый механизм в условиях аренды промышленных предприятий.
- 4 Овчаров Д. А. Развитие лизинга в рыночной экономике.
- 5 Чекмарева Е. Н. Лизинговый бизнес.
- 6 Конвенція УНІДРУА про міжнародний фінансовий лізинг. — Оттава, 28 травня 1988 р.
- 7 Закон України «Про фінансовий лізинг» від 11.12.03 № 1381-IV.

*Стаття надійшла до редакції 13.06.2008 р.*

УДК 658.14

**Н. М. Притуляк,**  
канд. екон. наук, доцент,  
доцент кафедри фінансів підприємств,  
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

### ЗАСТОСУВАННЯ ФАКТОРНИХ МЕТОДІВ АНАЛІЗУ В ДОСЛІДЖЕННІ ПОКАЗНИКІВ ЛІКВІДНОСТІ

*На основе уточнения экономической сущности, признаков и взаимосвязей ликвидности с другими характеристиками финансового состояния предприятия, в статье раскрывается логика построения факторных систем, использование которых позволяет оценить влияние финансово-экономических явлений и процессов на отклонение уровня ликвидности от приемлемой для предприятия нормы.*

*By stressing on economic essence, signs and correlation of liquidity with other descriptions of financial state of the company, the article reveals the logics of structuring factor systems, the use whereof allows to assess the effect of the financial and economic phenomena and processes on deviation of the liquidity level from the acceptable norm for the company.*

**Ключові слова:** оборотні активи, короткострокові пасиви, ліквідність, платоспроможність, оборотність капіталу, обсяг реалізації продукції, прибуток, факторний метод аналізу, детерміноване моделювання, факторні і результативні показники.

В умовах ринкової економіки всі суб'єкти підприємницької діяльності зацікавлені в ритмічному і стабільному функціонуванні. Щоб досягти високих результатів, необхідна чітко вибудована, обґрунтована та ефективна фінансова політика.